

Проф. д.ф.н. Людвиг СЕЛИМСКИ

(Университет в Катовице, Полша)

**КЪМ ВЪПРОСА ЗА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО МЕЖДУ БЪЛГАРСКИ
И РУМЪНСКИ В ОБЛАСТТА НА АНТРОПОНИМИЯТА**

Prof. Lyudvig SELIMSKI, Dr. Habil. of Philology

(University of Katowitse, Poland)

**ABOUT THE PROBLEM OF THE INTERACTION BETWEEN
THE BULGARIAN AND THE ROMANIAN LANGUAGES
IN THE FIELD OF ANTHROPNOMY**

There are in the Bulgarian and Rumanian anthroponymy a common fund of Christian names; a lot of suffixes which are equal for both languages; some similar types of traditional first names (as Rum. *Lepădat* / Bulg. *Намеран*, *Найден*; Rum. *Brândușa* / Bulg. *Минзухара*); many surnames based on the Turkish borrowings, which are common to both languages; there are many similarities between these languages in the phonetic development of the names etc.

These and any other circumstances as well as occurrences of the Rumanian/Bulgarian or/and Rumanian/Bulgarian/Turkish homonymy determine numerous cases of a remarkable similarity between Bulgarian and Rumanian names and they make sometimes very difficult the study of their origin or linguistic appurtenance.

That will be presented by study of the following problems:

1. Is the surname *Брадянов* related to Bulg. *брада* 'beard' – or to Rum. *brad* in the same semantics like Bulg. first name *Елиџа* from *ела* 'pine spruce (*Abies alba*)'?

2. What is the inherited one and what – the borrowed one in the structure of the surnames *Божоров*, *Божориков*, *Божуриков* etc.?

3. Is the Female *Иляна* or/and *Елена* synonymous or homonymous with *Илияна*?

4. Is the surname *Горѝлов* based on Bulg. first name *Горѝл* – or on something else?

5. Has the surname *Горѝцов* or/and *Гуриѝцов* anything commonly with *гора* and/or *горѝца*?

6. Is the surname *Устѝчков* founded on *устѝ* (< тур. *usta*) 'master' or on another common noun?

Keywords: Anthroponymy, First (Christian) name, Family name, Nickname, Bulgarian name, Romanian name, Turkish name.

0. Известният български славист Светомир Иванчев (1920–1991) остави в наследство, между другото, и няколко забележителни статии и студии, посветени

на науката за личните имена (Селимски 1996). В тази област той се вписа не толкова като славист – типолог и компаративист, какъвто беше преди всичко, – колкото като балканист. Още в увода искам да приведа някои негови важни и трайни мисли за релацията между българския език и румънския в областта на именната система, които очертават нови задачи и перспективи пред изследвачите на българската и балканската антропонимия. Св. Иванчев беше стигнал до извода, че „много от фактите на антропонимията на север и на юг от Дунава са общи, процесите върху цялата неделима в лингвистично отношение територия са протичали и все още протичат еднакво или сходно”; че в много случаи се отнася за „един общ българо-румънски ареал”; че „българската и румънската антропонимия [...] трудно биха могли да бъдат изучавани независимо една от друга”; че в много случаи се отнася за един „широк балкански аспект, при който ще търсим общите черти в развитието и съществуването на антропонимичните системи на всички балкански езици” (Иванчев 1979; 1988: 210–215). В предговора към последната книга на учения (Иванчев 1988), М. Сл. Младенов обърна специално внимание върху тези негови обобщения, а извода му, че „двете антропонимични системи трудно биха могли да бъдат изучавани независимо една от друга”, оцени като „принципно методологическо начало на антропонимичните проучвания” (Младенов 1988: 7).

Прочее, в именната система на българи и румънци се открива общ християнски фонд лични имена, редица общи за двата езика суфиксални средства, сходни смислови типове народни имена (като рум. *Lepădat / Lapedatu*, *Лападат* и *Намеран*, *Найден*; рум. *Бръндуша* и бълг. *Минзухара*), общи турцизми в основата на много фамилни имена, сходни фонетични процеси, по които протичат промените в тях и т. н. Тези и други подобни обстоятелства, както и междуезиковата румънско-българска или/и румънско-българско-турска омонимия обуславят многобройни случаи на значителна външностроителна (материално-звукова) близост или/и забележително семантичноструктурно сходство на единици от разноезични системи, при чието етнолингвистично идентифициране изследвачът се натъква на големи трудности.

В по-нататъшното изложение се опитвам да покажа това върху анализа на няколко лични и фамилни имена.

1. Брадянов – с нарицателното *брада* ли се родее или се свързва смислово с ЛИ **Елица**?

ФИ **Брадянов**, Самоков, е извеждано „от диал. **брадян* ‘брадясал човек’ (?)” (Илчев 1969: 87). Според данни от „КА” то е от 1906 г., а се среща 43 пъти: 2 на СИ (Дч) и 41 на ЮЗ (Пз 2, Сфг 17, Сф 22). Възможно е в основата му да е залегнало арумънско / влашко лично име, като рум. ЛИ *Brădean*, образувано „с аугмент. суф. *-an*” от *Brad*, което на свой ред е от нарицателното *brad* ‘ела’ (Constantinescu 1963: 213). Някои автори специално подчертават „символичната стойност на елата, считана за “дърво на живота”, елемент от особена важност в многобройни вярвания и обичаи” (Ionescu 1975: 68; срв. Kopalicski 1991: 132–133, s. v. *jodia*). А това обстоятелство позволява и бълг. жен. ЛИ **Елица** да бъде разглеждано в определена формално-смислова връзка с растителното название *ела*. Според Ст. Илчев то е

производно „от Елѐна или Елисаветѐта, сближено по народна етимология с дървото елѐ” (Илчев 1969: 197). Н. Ковачев го анализира най-напред като „умал[ително] от Ела, Ели”, а на второ място предполага извеждане от „бот[аничното] елиџа ‘елхица’, от ела” (Ковачев 1995: 208)¹. Колкото до ФИ *Брадянов*, понеже у Ковачев не е документирано ЛИ **Брадян*, остава то да бъде тълкувано на базата на прозвище. А понеже няма нарицателно **брадян* ‘брадясал човек’, каквото предполага Ст. Илчев, по-вероятно е интересуващото ни фамилно име да се обосновава от прозвище по местопроизход, подобно на мотивиращото молд. ФИ *Брѐдяну* (Еремия 1974: 91) и на идентичното с него рум. ФИ *Brădean(u)*, образувано с наст. *-eanu* от МИ *Brad(ul)*, подобно на МИ *Brădeanul* (Jordan 1983: 78), от рум. *brad* ‘ела’. Същото се отнася и за варианта *Бръдянов* (с бълг. *ъ* като субституция на рум. *ă*), който Илчев отбелязва в Самоковско, а по данни от „КА” е от 1939 г., с 13 появи на ЮЗ (Сфг 11, Сф 2).

2. Божоров, Божориков, Божуриков и др. под. – какво е домашно и какво е чуждо или заимствано в техния строеж?

Предполагам, че всеки българин би счел ФИ *Божуриков* за българско от начало до край, свързано с ботаничното название *божур*. Това обаче не е съвсем основателно, ако се държи сметка за участието на морфемата *-ик-* в състава му. По тази умалителна наставка основата на въпросната фамилия съвпада с влашките умалителни на *-ицков* (Селимски 2004: 293–294). По данни от „КА” ФИ *Божуриков* е от 1911 г., отбелязано 32 пъти, от които 30 на СЗ (Вц 29, Пл), където е съсредоточен влашкият елемент в българската антропонимия (Селимски 2006: 9–15), а само 2 пъти на СИ (Гб). Още по-близо до влашкия прототип стои ФИ *Божориков*, от 1912 г., с общо 25 появи, от които 24 на СЗ (Вц 21, Пл 3). Ще приведа още два произносително-правописни варианта на това фамилно име: *Божериков*, от 1933 г., отбелязано 14 пъти (9 на ЮИ: Сл 7, Хс 2; 5 на ЮЗ: Пд), и *Божуриков*, от 1953 г., с 11 появи (4 на ЮИ: Сл 4; 2 на СЗ: Вц 2; 5 на ЮЗ 5: Пд). Бълг. ФИ *Божуриков* (и варианти) е формирано на базата на влашко лично име или прозвище **Бужорика*, на което най-точно съответства рум. ФИ *Bujorică*, с умалителна наставка *-ică* от *bujòr* ‘божур’ (Constantinescu 1963: 221; Jordan 1983: 85), което е зето от бълг. *божур* (БЕР 1: 63). Към същото етимологично гнездо спадат още няколко производни, които тук за краткост не се разглеждат, както и основното *Божорив* (Вн), което съвсем основателно се свързва с „прякор на руски старообрядец” (Илчев 1969: 81). По данни от „КА” то датира от 1920 г., а е отбелязано 5 пъти на ЮЗ (Сфг), където е от арумънско/влашко прозвище или от лично име, подобно на рум. ЛИ *Vojor, Vojora, Vujor*, от *bujor* ‘божур’ (Constantinescu 1963: 221; Graur 1965: 117; Ionescu 1975: 70), функциониращо и като фамилно (Jordan 1983: 70, 86). А нищо чудно, че то се среща у потомци на старообрядци (срв. Васченко 1971 / Vas-senco 1995: 199), тъй като пътят на предшествениците им към България е минавал и през Румъния.

И така, в основата на разгледаните имена е залегнало влашкото основно нарицателно **бужор* (= рум. *bujòr*) ‘божур’, зето от български, или влашкото умалително **бужорика* (= рум. *bujorică*, с няколко значения: ‘домат на вид като божур’, ‘име на червена крава или животно’, ‘женска дреха’). На българска почва

то претърпява редица звукови промени. От фонетичен характер е делабиализацията на **o* (> *e*) в *Божериков* (в позиция след шушката *ж*) и редуцията на **e* (> *u*) в *Божуриков*. Появата на облиците с начално *бо-* вм. **бу-* се дължи на подвеждане на фамилиното име под бълг. *божур*, доколкото в отделни случаи нямаме работа и с български словообразователно-семантичен процес: *божур* > ЛИ *Божур* > ФИ *Божуров*. Поради частично побългаряване на влашк. **Бужор*, **Бужорика* или подвеждане под бълг. *божур* няма – по данни от „КА” – документирано нито ФИ **Бужориков*, което най-добре би субституирало рум. *Vujorică*, нито коя да е от приведените по-горе форми с влашко (румънско) начално **бу-* (от рум. *bujor*): **Бужериков*, **Бужуриков*, **Бужуриков*.

3. Иляна или Елена – в синонимно или омонимно отношение с Илияна?

Жен. ЛИ *Иляна*, което липсва у Ст. Илчев (1969), Н. Ковачев отбелязва 64 пъти (31 на ЮЗ, 14 на СЗ, 13 на ЮИ, 4 на СИ), а извежда „от *Ил(а) + -яна*” – при отсъствие на **Ил(а)* – или счита „сѣкр. от *Илияна*”, като го свързва в края на краищата с мъж. *Илця* (Ковачев 1995: 249). Това лично име поне отчасти – на СЗ и на ЮЗ – може да се тълкува като единно, словообразователно неразчленяемо, т. е., като влашки фонетичен вариант на *Елина* – с редуция на началната гласна (**e* > *u*) и дифтонгизация на гласната от средната сричка (**e* > *ea*), подобно на молд. ЛИ *Иляна* и рум. ЛИ *Peana*, считано за „най-често срещано сред народа” (Constantinescu 1963: 50) или за една „типично румънска форма” (Ionescu 1975: 120). То е популярно и сред родопските власи или арумъни (Popescu 1995: 89), с което се обяснява и концентрацията му на ЮЗ ареал. Подобно синонимно отношение се установява и между румънското липованско *Peana* и субституираното чрез него рус. *Елена* (Vascenco 1970 / 1995: 183, 185, 191).

4. Бълг. ЛИ *Горил* – или омонимно другоезично название е залегнало в основата на ФИ *Горилов*?

ФИ *Горилов*, СтЗ, Вн, е свързвано с нелокализ. ЛИ *Горил*, считано образувано „от *Гор(о) + ил*” (Илчев 1969: 138). Обаче у Н. Ковачев не е документирано ЛИ **Горил*. Според данни от „КА” фамилиното *Гориллов* е от 1944 г., отбелязано 5 пъти: 3 на ЮИ (СтЗ 2, Хс); 2 на ЮЗ (Пд). То може би се основава на влашко умалително име, подобно на молд./рум. *Gorilă / Gorilă*, което е с афереза (отпадане на началната сричка **gri-*) и суфикс *-ilă* от *Grigorie* (Constantinescu 1963: 71, 72), та в края на краищата пак се оказва производно от *Григор(ий)*, от което се извежда и бълг. *Горо*. Твърде възможно е обаче и тълкуването му като получено с хиперкоректно *о* вм. **у* от влашко прозвище, подобно на обосноваващото молд. ФИ *Гурилэ* и рум. *Guril, Gurilă*, което е образувано с помощта на наст. *-ilă* от *gură* (Constantinescu 1963: 290; Iordan 1983: 233), означаващо ‘уста’, прен. ‘гърло’, срв. по-долу *Горицов* (вж.).

5. Горицов или Гурицов има ли нещо общо с гора или горица?

5.1. ФИ *Горицов*, по данни от „КА” от 1911 г., е отбелязано 16 пъти: 6 на СИ (ВТ 5, Ш; 1 на СЗ (Вд); 9 на ЮЗ (Пд 3, Сфг 2, Сф 4). То, по всяка вероятност, е вариант – с хиперкоректно *о* вм. **у* – на *Гурицов* (вж. 5.2). А в такъв случай на ревизия подлежи тълкуването и на жен. ЛИ *Горица*, което се счита „умалит[елно]

от *Gòra* и осмислено по *goriùca*”, а рядкото **Гòра** – „женска форма срещу *Gòpo*”, „съкрат. от *Grigòp*” (Илчев 1969: 138). Жен. ЛИ *Goriùca* може да се тълкува и като спадащо към смисловия тип имена по названия на растения и цветя, застъпващо влашкото **Guriùca*, идентично с рум. *Guriça*, от *guriță* ‘устица; целувка’.

5.2. ФИ **Гурицов**, от 1911 г., е с 4 появи: СЗ 2 (Вд), ЮЗ 2 (Сфг). Относно произхода му срв. молд./рум. ФИ *Guriùcə* / *Guriță*, от *guriță* ‘устица; устиче; целувка’, с умалителен суф. *-iță* от *gură* ‘уста’ (Constantinescu 1963: 290; Iordan 1983: 233; Косничану 1977: 152), закономерно застъпващо лат. *gula* ‘гърло, гръклян, плътка’, от което е получено чрез ротагизъм (интервокално лат. *l* > рум. *r*). То е известно и като название на цвете, включително и в български, където **гùра** означава ‘цвете *Anthirrhinum*; арсланче, арсланови уста, дойкинче, зинилапни, зейка, зепляк, рушки шибой, таушанче, уста, устиче, филибелийче, ябанско цвете; лъвиноуст’ (Геров 1: 260), заето от румънски (БЕР 1: 295), срв. още и рус. *львиный зев*, *львиная пасть*, пол. *lwia paszcza* и т. н.

5.3. Към същото етимологично гнездо може да бъде отнесено – поне при една част от примерите – и ФИ **Гуров**, което Ст. Илчев отбелязва във Ветрен (Пз), Бобошево (Дп), Пещера и Вн, а обосновава с нелокализ. ЛИ **Гùро**, извеждано от него „от *Guriù* с друго окончание или от *Goran* с изясняване на неудареното *o* в *y*” (Илчев 1969: 146)². По данни от „КА” фамилиното име *Гуров* е от 1900 г., отбелязано общо 100 пъти: СЗ 1 (Лч), СИ 3 (Рс, Вн, Тщ), ЮЗ 80 (Бл 38, Сфг 26, Пд 16). Относно произхода му срв. молд./рум. ФИ *Gurəu* / *Gură*, *Gurău*, от *gură* ‘уста’ или от *gurău*, което е изведено от него с помощта на аугментативния суф. *-ău* (Constantinescu 1963: 290; Iordan 1983: 233). А относно значението на *Guriùcov* и *Gùrov* срв. *Устичков* (вж.).

Между другото се очертава и формално и смислово сходство между обосноващите: рум. нарицат. *gură* и *guriță* (> ФИ *Gură* и *Guriță*) и бълг. *гùра* и **гурùца* ‘устице, арсланче’ (> ФИ *Гуров* и *Гуриùcov*; жен. ЛИ **Гурùца* > *Goriùca*), както и интересното формално и смислово съвпадане с *Guriù*, от грц. *Gourias*, ако е основателно извеждането му от ст.-евр. *gūr* ‘лъвче; малко на хищно животно’.

6. Устичков – от *ustà* (< тур. *usta*) ‘майстор’ ли се обосновава или от друго омонимно название?

ФИ **Устичков**, отбелязано в Пд от Ст. Илчев, авторът извежда неуверено „от *устичка* ‘майсторче’ (?)” (Илчев 1969: 505). Според данни от „КА” е от 1923 г., отбелязано 14 пъти на ЮЗ: Сфг 3, Пк 2, Пд 9. То ще е от **устичка**, умалително, подобно на **устиче**, от *ustà* (но като название на растение) ‘арсланови уста, раст. *Anthirrhinum*; арсланче, гура, дойкинче, зини-лапни, зейка, зейко, зепляк, зурлички, кученца, рушки шибой, таушанче, устиче, филибелийче, ябанско цвете’ (Геров 5: 456–457, s. v. *ustà*, *устича*, *устичка* и *устичя*). Срв. *зèйка* (БЕР 1: 631). Няма, прочее, място за съмнение в еднаквата „вътрешна форма” или словообразователно-семантичен строеж на рум. *gură* (и ФИ *Gură*, *Gurău*) и бълг. *гùра* (и ФИ *Гуров*), както и на рум. *guriță* (и *Guriță*) и бълг. *устичка* (и *Устичков*). А понеже в българския език е документирана и формалната румънска заемка *гùра* ‘раст. *Anthirrhinum* (и т. н.)’, за източник в този случай трябва да бъде признат румънският език.

* * *

Приведеният анализ – надявам се да е убедителен – показва колко изненадваща е понякога връзката между звуковата форма и словообразователния и семантичен строеж на антропонимичната единица, както и колко сложно е в някои случаи взаимодействието между румънски и български в областта на антропонимията.

Съкращения

Бл	Благоевград	Рс	Русе
Вд	Видин	СЗ	северозапад
Вн	Варна	СИ	североизток
ВТ	Велико Търново	Сл	Сливен
Вц	Враца	Сс	Силистра
Гб	Габрово	СтЗ	Стара Загора
Дп	Дупница	Сф	София окръг
Дч	Добрич	Сфг	София град
Кж	Кърджали	Тщ	Търговище
Лч	Ловеч	ФИ	фамилно име
Пд	Пловдив	Хс	Хасково
Пз	Пазарджик	Ш	Шумен
Пк	Пеник	ЮЗ	югозапад
Пл	Плевен	ЮИ	югоизток

БЕЛЕЖКИ

¹ Привеждам в съкратен вид цитата, за да се абстрахирам от погрешното отъждествяване у автора на два различни дървесни вида – *ела* и *елха*: „*елица* ‘елхица’, от *ела*” (Ковачев 1995: 208). С *ела*, от прасл. *edlā*, се назовава ‘иглолистно дърво с дълги изправени шишарки, *Abies alba*’, а с *елха*, от прасл. *alxā* (**olъcha*) – ‘широколистно крайречно дърво с тъмнозелени листа, *Alnus glutinosa*’ (БЕР 1: 493).

² По-скоро би могло да става дума не за изясняване, а за потъмняване, както понякога наричат редукцията *o > y*.

БИБЛИОГРАФИЯ

- БЕР:** Български етимологичен речник. Том 1. София, 1971; Т. 2. София, 1979.
- Васченко, 1971:** Васченко, В. О сецифике фамилий липован (русских старообрядцев в Румынии). – В: Этнография имен, Москва, 1971, с. 85–92 (= Vascenco 1995: 197–203).
- Геров Н. 1–6. Речник на българския език.** Пловдив 1895–1908. Фототипно издание. „Български писател”, София, 1975–1978.
- Еремия, 1974:** Еремия, А., М. Косничану. Нуме де персоане. Кишинэу, 1974, 130 с.

Иванчев, 1979: Иванчев, Св. Взаимодействие между българския и румънския в областта на антропонимията. – *Analele Universității București. Limbi și literaturi străine* 28, № 2, с. 42–47 (= Иванчев 1988: 210–215).

Иванчев, 1988: Иванчев, Св. Българският език – класически и екзотичен. София, 1988.

Илчев, 1969: Илчев, Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. София, 1969, 628 с.

„КА” = База данни от компютърен архив-картогека на фамилните имена у българите през ХХ век в Центъра за българска ономастика „Професор Николай Ковачев” при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий” във Велико Търново.

Ковачев, 1995: Ковачев, Н. Честотно-етимологичен речник на личните имена. Изд. ПИК. Велико Търново, 1995, 620 с.

Косничану, 1973: Косничану, М. Студиу асупра нумелор де персоане. Кишинэу, 1973.

Младенов, 1988: Младенов, М. Сл. [Предговор] Проф. Светомир Иванчев и неговата книга „Българският език – класически и екзотичен”. – В: Иванчев, Св. Българският език – класически и екзотичен. София 1988.

Селимски, 1996: Селимски, Л. Светомир Иванчев като антропонимист. – В: Състояние и проблеми на българската ономастика. 3. Ономасти и ономастични изследвания в България. Универс. изд. „Св. св. Кирил и Методий”. Велико Търново, 1996, с. 213–217.

Селимски, 2004: Селимски, Л. За произхода на някои фамилни имена на *-ёсков*, *-йков*, *ёв*, *-йков*, *-йцов*. – В: Сборник в чест на проф. д-р Ангел Давидов по случай 70-годишнината му. Отг. ред. Д. Кенанов. Велико Търново, 2004, с. 292–297.

Селимски, 2006: Селимски, Л. Фамилни имена от Северозападна България. Влашки елемент. *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego nr 2411*. Red. H. Fontański. Wyd. Uniwersytetu Śląskiego. Katowice, 2006, 184 s.

Constantinescu, 1963: Constantinescu, N. A. Dictionar onomastic romonesc. București, 1963, 469 с.

Graur, 1965: Graur, A. Nume de persoane. București, 1965, 185 с.

Ionescu, 1975: Ionescu, C. Mică enciclopedie onomastică. București, 1975, 332 с.

Iordan, 1983: Iordan, I. Dictionar al numelor de familie românești. București, 1983, 502 с.

Kopaliński, 1991: Kopalicki, W. Siownik symboli. Wiedza Powszechna. Warszawa, 1991, 512 с.

Popescu, 1995: Popescu R., T. Balkanski. Aromini din Rodopii Bulgariei și graiul lor. Craiova 1995.

Vascenco, 1970: Vascenco, V. Nume de persoană lipovenești (Prenumele feminine în graiul din comuna Carcaliu, jud. Tulcea). – *Studii și cercetări lingvistice XXI*, nr. 4, с. 473–490 (= Vascenco 1995: 179–196).

Vascenco, 1995: Vascenco, V. Studie de antroponimie. București 1995, 280 с.